רק מְשַׁמְּשִׁין של מת מְמַשְׁמְשִׁין של עבודה זרה, גָּמְרִינַן – אנו לומדים, שאינם נאסרים בהזמנה, לְאַפּוקֵי [־להוציא] עֲגָלָה עֲרוּפָה, דְּהֵיא נוּפָּהּ [־שהיא עצמה] קְדוֹשָׁה, ואין ללמוד ממנה למשמשים. שואלת הגמרא: וַאֲבֵי שלומד מעגלה ערופה לאסור, מַאי טַעֲמָא לֹא גָּמַר – מדוע לא למד להתיר מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. משיבה הגמרא: אָמַר לָךְ אביי, מִידֵּי דְּאוֹרְחֵיהּ מִשִּׁדֵּי דְּאוֹרְחֵיהּ גָּמְרִינַן – דבר שהוא רגילות, כמת, מדבר שהוא רגילות, כעגלה ערופה, לומדים אנו, לְאַפּוקֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים דְּלָאו אוֹרְחָא – להוציא עבודת כוכבים, שאין רגילות שתהא אצל ישראל, שהרי אף לגוים נאסרה, ולכן אין משמשיה נאסרים בהזמנה, שמא יחזרו בהם קודם שישתמשו בהם.

(סִימָן למשניות ובריייתות המובאות להלן בראיות לנידון, כְּפ"ה, נַפְשִׁ"ה, דַּחֲצִ"א, נְכִי"א, דְּאוּמְנָ"א, והם, כפה שהוא טמא מדרס, נפש שבנאו לשם חץ, החוצב קבר לאביו, כיס ששאו, אמר לאומן).

הגמרא מקשה על רבא ממשנה: מֵיתִיבִי, שנינו במשנה (כלים פכ"ח מ"ה), כְּפָה – צעיף של אשה שֶׁהוּא טָמֵא מחמת מִדְרָס הזב, וכיון שפעמים יושבת או משענת ראשה עליו, נטמא במדרס הזב, וּנְתָנָהּ לשמש לְסֵפֶר תורה, טָהוֹר מִן הַמִּדְרָס בלא טבילה, משום שאינו ראוי למדרס, שאם ישב עליו יקימוהו, אֲבָל טָמֵא טומאת (מַגָּע מִדְרָס), משום שנגע בעצמו ועדיין כלי הוא, וראשון לטומאה הוא. הרי שבהזמנה בלבד אף בלא ששימש את הספר תורה נטהר, וקשה לרבא.

מתרצת הגמרא: אִיתְּמָא – אמור במשנה, נְתָנָהּ וּבְרָכָהּ – שייחדה אותו וגם עטפה עמו ספר תורה, אך בהזמנה בלבד אינו נאסר.

שואלת הגמרא: לָמָּה לִי גם נְתָנָהּ וְגם בְּרָכָהּ, ולא די בברכתו לחוד. משיבה הגמרא: כְּדְרַב חִסְדָּא, דְּאָמַר רַב חִסְדָּא, הַאי סוּדְרָא דְּאַזְמְנֵיהּ לְמֵיצַר בֵּיהּ תְּפִילִּין – סודר שהזמינו כדי לצור בו תפילין, וְצַר בֵּיהּ תְּפִילִּין אחר ההזמנה, אָסוּר לְמֵיצַר בֵּיהּ פְּשִׁיטֵי – אסור לצור בו מטבעות, כיון שתשמיש קדושה הוא, אך אם אַזְמְנֵיהּ לתפילין וְלֹא צַר בֵּיהּ עדיין, או צַר בֵּיהּ באופן ארעי וְלֹא אַזְמְנֵיהּ לכך, שָׁרֵי לְמֵיצַר בֵּיהּ פְּשִׁיטֵי – מותר לצור בו מטבעות, ואף כאן, רק אם גם נתנתו וגם ברכה בו בספר תורה נאסר, אך אם רק ברכה בלא הזמנה, אינו נאסר.

מבארת הגמרא: וְלֹאַבֵי דְּאָמַר הַזְמָנָה מִילְּתָא הִיא, אַזְמְנֵיהּ לצור בו תפילין, אַף עַל גַּב דְּלֹא צַר בֵּיהּ תפילין, נאסר לצור בו מעות, ואם צַר בֵּיהּ תפילין, אִי אַזְמְנֵיהּ תחילה לכך, אִין – נאסר לצור בו מעות, אך אִי לֹא אַזְמְנֵיהּ תחילה לכך, לֹא נאסר.

הגמרא מקשה על רבא מברייתא: תָּא שְׁמַע, נֶפֶשׁ – בנין שעל הקבר, שֶׁבָּנָאוֹ לְשֵׁם חַי לקוברו כשימות, מוּתָּר בַּהֲנָאָה, כיון שהזמנה לחי אינה אוסרת, ואם הוֹסִיף בּוֹ דִּימּוּם [־שורת בנין] אֶחָד לְשֵׁם מֵת שכבר מת, אָסוּר בַּהֲנָאָה מיד, הרי שנאסר בהזמנה לחוד. מתרצת הגמרא: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן – כאן בברייתא במה מדובר, דִּרְמָא בֵּיהּ – שהשליך בו מֵת.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי – אם השליך בו מת, מַאי אִירְיָא – מדוע אמרה הברייתא שהוֹסִיף בבנין לשם מת, כִּי לֹא הוֹסִיף בבנין נַמִּי – גם יאסר בהנאה, שהרי קבר שם מת. מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא הברייתא לומר שהוסיף בבנין, אלא דְּאַף עַל גַּב דְּפָנֵיהּ – שפינה את המת, אסור בהנאה, כיון שבנה אחר שמת, אך משום הבנין שמחזיים אינו נאסר, והקבורה אינה אוסרת, שהרי זה כצר בו ולא הזמינו.

התבאר שכשהוסיף דימוס נאסר הכל בהנאה, הגמרא מבארת שיש אופן להתירו שוב בהנאה: אָמַר רַפְרָם בַּר פָּפָּא אָמַר רַב חִסְדָּא, מה ששנינו שאם הוסיף בבנין אחר שמת נאסר בהנאה, אִם הָיָה מַפְּרִין למה שהוסיף, חוֹלְצוֹ – חולץ את הדימוס, וּמוּתָּר הבנין בהנאה, כיון שלא שינה בבנין רק הוסיף עליו, וסילק את ההוספה. הגמרא מקשה על רבא מברייתא: תָּא שְׁמַע, הַחוֹצֵב קֶבֶר לְאָבִיו אחר שמת, וְחָלַךְ וּקְבָרוֹ בְּקֶבֶר אַחֵר, הֲרֵי זֶה לֹא יִקָּבֵר בּוֹ – בקבר הראשון, עוֹלְמִית. הרי שהזמנה אוסרת בהנאה. מתרצת הגמרא: הָתָם – בברייתא, אין זה איסור הנאה מקבר, אלא מִשּׁוּם כְּבוֹד אָבִיו יש לחוש, אבל אם חצבו לאיש אחר, אינו נאסר.

ומוכיחה זאת הגמרא: הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא – כך גם מסתבר מדיוק הברייתא, דְּקָתָנֵי בִּסֵּיפָא של הברייתא, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אַף הַחוֹצֵב אֲבָנִים לצורך קבר לְאָבִיו, וְחָלַךְ וּקְבָרוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר עם אבנים אחרות, הֲרֵי זֶה לֹא יִקָּבֵר בָּהֶן – באבנים אלו, עוֹלְמִית, אִי אָמְרַת בְּשִׁלְמָא שטעם האיסור מִשּׁוּם כְּבוֹד אָבִיו, שַׁפִּיר – מובן מדוע אף כשחצב אבנים נאסרו, אֶלָּא אִי אָמְרַת שטעם האיסור מִשּׁוּם הַזְמָנָה למת, טְווּי לַאֲרִינָה מִי אִיכָּא לְמֵאן דְּאָמַר – וכי יש מי שאומר שאם טווה חוטים לארוג בהם תכריכים נאסרים בהנאה, הלא אף אביי לא אמר שנאסר אלא האורג בגד, שמכינו לשימוש המת, ולא בטווית חוטים שצריך לאורגם, ואף כשחצב אבנים לצורך קבר אינם נאסרים משום הזמנה, כיון שצריך גם לבנותם, ועל כרחך שהאיסור הוא משום כבוד אביו.

הגמרא מקשה על אביי מברייתא: תָּא שְׁמַע, קֶבֶר חָדָשׁ שעוד לא קברו בו, מוּתָּר בַּהֲנָאָה, ואם הֻטַּיל בּוֹ גֶּפֶל, אָסוּר בַּהֲנָאָה. מדייקת הגמרא: רק אם הֻטַּיל בו גפל, אִין – נאסר בהנאה, אך אם לֹא הֻטַּיל בו גפל, לֹא נאסר בהזמנה. דוחה הגמרא: הוּא הַדִּין דְּאַף עַל גַּב דְּלֹא הֻטַּיל בו גפל, נאסר בהנאה, וּמה שנקט הטיל בו גפל, כדי לְאַפּוקֵי [־להוציא] מִדְרָבָן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, דְּאָמַר אִין לַגֶּפֶלִים תְּפִיסַת הַקֶּבֶר, שנפל אינו אוסר את קברו בהנאה לאחר שפינוהו, קָא מַשְׁמַע לָן במה שאמר שאם הטיל בו גפל אסור בהנאה, שאף אחר שפינהו נשאר באיסורו.

הגמרא מקשה על אביי ממשנה (שקלים פ"ב מ"ה): תָּא שְׁמַע, מוּתָּר הַמֵּתִים – גבו צדקה לקבורת מתי מצוה או מתים עניים, ונשאר מעות אחר שקברום, יִנָּתֵן לְקִבְרוֹת מֵתִים אחרים, מוּתָּר הַמֵּת – גבו צדקה לקבורת מת מסוים, ונשאר אחר שקברוהו, יִנָּתֵן לְיוֹרְשָׁיו. הרי שאף משנה למת מותר בהנאה. מתרצת הגמרא: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן – במה מדובר כאן, כְּשֶׁגָּבוּ מֵחַיִּים, ואין זה הזמנה למת.

מקשה הגמרא: הָא לֹא תָּנֵי הָכִי – הרי לא שנינו כן, דְּתָנַן (שם), מוּתָּר הַמֵּתִים לַמֵּתִים, מוֹתָר הַמֵּת לְיוֹרְשָׁיו, וְתָנֵי עֲלָהּ – ושנינו ברייתא המפרשת משנה זו, כֵּיצַד, אם גָּבוּ לְמֵתִים סָתָם, בלי לפרש לאיזה מתים גובים, זֶהוּ מוֹתָר הַמֵּתִים לַמֵּתִים, ואם גָּבוּ לְמֵת זֶה – מת מסוים, זֶהוּ מוֹתָר הַמֵּת לְיוֹרְשָׁיו, הרי שגבו לצורך מת. מקשה הגמרא על המקשן: וְלִימְעֵמֵיהּ שמדובר שגבו לאחר מיתה, אִיתְּמָא – אמור את הסֵּיפָא לסייע לאביי, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, לֹא יִגַּע בָּהֶן – במה שנשאר, עַד שֶׁיָּבֹא אֵלִיָּהוּ ויאמר מה לעשות עמהם. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, יַעֲשֶׂה בהם דִּימּוּם – שורת אבנים נוספת עַל קִבְרוֹ, אוֹ זִילּוּף יין לִפְנֵי מִטָּתוֹ. הרי שנאסר בהנאה.

ומחמת שקשה סתירת המשנה, מיישבת הגמרא באופנים אחרים: אֶלָּא אין לפרש את המשנה כפי שביארנו לעיל, רק אַבֵּי מְתָרֵץ לְטַעֲמֵיהּ – כפי שיטתו שהזמנה למת אוסרת, וְרָבָא מְתָרֵץ לְטַעֲמֵיהּ – כפי שיטתו שהזמנה למת אינה אוסרת. ומפרשת הגמרא: אַבֵּי מְתָרֵץ לְטַעֲמֵיהּ – כפי שיטתו, דְּכוּלֵּי עָלְמָא – כל התנאים סוברים שהַזְמָנָה מִילְּתָא הִיא ואוסרת בהנאה, אלא שנחלקו, תַּנָּא קַמָּא סָבַר, דְּחָזֵי לֵיהּ – מה שראוי למת, תָּפֵיס – נתפס להיאסר בהנאה, אך דְּלָא חָזֵי לֵיהּ – מה שאינו ראוי למת, לֹא תָּפֵיס – אינו נתפס להיאסר בהנאה, ולכן המותר שאינו ראוי לו, יִנתן ליורשיו. וְרַבִּי מֵאִיר מַסְפְּקָא לֵיהּ אִי תָּפֵיס אִי לֹא תָּפֵיס – אם מה שאינו צריך למת נאסר בהנאה או לא, הִלְכָךְ אמר שלֹא יִגַּע בָּהֶן עַד שֶׁיָּבֹא אֵלִיָּהוּ, שלצד שזכו בהם היורשים, אי אפשר לעשותם דימוס על קברו בלא דעתם. וְרַבִּי נָתָן פְּשִׁיטָא לֵיהּ דְּוַדַּאי תָּפֵיס להיאסר בהנאה גם מה שאינו צריך למת, הִלְכָךְ יַעֲשֶׂה דִּימּוּם עַל קִבְרוֹ או זילוף לפני מיטתו.

וְרָבָא מְתָרֵץ לְטַעֲמֵיהּ – כפי שיטתו, דְּכוּלֵּי עָלְמָא – כל התנאים סוברים שהַזְמָנָה לָאו מִילְּתָא הִיא ואינה אוסרת בהנאה, אלא שכיון שהתבזוה המת שגבו עבורו, יש מקום לאסור משום כבודו, אלא שנחלקו, תַּנָּא קַמָּא סָבַר, כִּי גָּזוּ לֵיהּ אחר מותו, אַחוּלֵּי מָחֵיל זִילּוּתֵיהּ נַבֵּי יוֹרְשִׁין – מוחל על כבודו כבר מחיים לצורך היורשים, ולכן ילך

המשך בעמוד כב

מותר הכסף ליורשיו. וְרַבִּי מֵאִיר מְסַפְּקָא לֵיהּ אִי מָחֵיל עַל כְּבוֹדוֹ לְצורך היורשים אִי לֹא מָחֵיל, הִלְכָּךְ לֹא יָנַע בָּהֶן כו' עד שיבא אליהו. וְרַבִּי נָתָן פָּשִׁיטָא לֵיהּ דְּלֹא מָחֵיל עַל כָּךְ, הִלְכָּךְ יֵעָשֶׂה הֵימוֹם עַל קִבְרוֹ אוֹ וִילּוּחַ לִפְנֵי מִטָּתוֹ, ואסור ליורשיו.

הגמרא מקשה על אביי מברייתא: תָּא שְׁמַע, אם הָיוּ אָבִיו וְאִמּוֹ של מת מְזָרְקִין בּוֹ כֵּלִים – בגדים, יותר מהצורך לכסותו, כדי לאסור את כל ממונם מחמת צערם עליו, מִצְוָה עַל הָאַחֵרִים הרואים זאת, לְהַצִּילָן ולהסירם מעליו, שאין השבת אבידה גדולה מזו. הרי שלא נאסרו אף שייחדום למת.

מתרצת הגמרא: הָתָם מְשׁוּם מְרָרֵייהוּ – מחמת מרירותם וצערם עושים כן, ולא כדי להזמינם לצורך המת, ולכן אינם נאסרים.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי – אם זו הסיבה, הֵינוּ דְּקָתָנֵי עָלָּהּ – הרי יקשה ממה ששנינו על ברייתא זו, אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שאינם נאסרים, רק כְּשֶׁלֹּא נָגְעוּ בַּמִּטָּה, אֲבָל נָגְעוּ בַּמִּטָּה, אֲסוּרִין, ואם לא הזמינו, מדוע כשנגעו במיטה נאסרו.

מתרצת הגמרא: תַּרְגְּמָהּ – פירש זאת עוּלָּא, שנגעו בְּמִטָּה הַנִּקְבֶּרֶת עָמֹק, ונאסרים משום דְּמַהֲלְפִי בְּתַכְרִיכֵי הַמֵּת, שאם נתירם בהנאה, אף את תכריכי המת יתירו בהנאה.

הגמרא מקשה על רבא מברייתא: תָּא שְׁמַע, כֵּיצַד שֶׁעָשָׂאוּ לְהַנִּיחַ בּוֹ תְּפִילִּין, אָסוּר לְהַנִּיחַ בּוֹ מָעוֹת אף קודם שהניח בו תפילין, וכיצד שֶׁהִנִּיחַ בּוֹ תְּפִילִּין בלא שעשאו לכך, יַנִּיחַ בּוֹ מָעוֹת, הרי שהזמנתו לתפילין אוסרתו בתשמיש חול. מתרצת הגמרא: אֵימָא – אמור בברייתא, כיס שֶׁעָשָׂאוּ וְהִנִּיחַ בּוֹ תְּפִילִּין, שגם הזמינו וגם השתמש בו לכך, אָסוּר לְהַנִּיחַ בּוֹ מָעוֹת, ובא להשמיענו שאם הניח בו בלא הזמנה אינו נאסר, כְּדְרַב חִסְדָּא – כפי שהבאנו לעיל (ע"א) מרב חסדא, שרק אם הזמינו וצר בו נאסר.

הגמרא מקשה על אביי מברייתא: תָּא שְׁמַע, אָמַר לְאוּמָּן עֲשֵׂה לִי תִּיק שֶׁל סֵפֶר תורה, אוֹ נַרְתִּיק שֶׁל תְּפִילִּין, ועשה בקשתו, עַד שֶׁלֹּא נִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן לקוֹדֶשׁ – לספר תורה או תפילין, מוּתָּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן חוֹל, ואם נִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן קוֹדֶשׁ, אָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן חוֹל. הרי שאינו נאסר בהזמנה לחוד.

ולכן אומרת הגמרא שהמחלוקת אם הזמנה אוסרת, מחלוקת תַּנָּאֵי הִיא, דְּתַנְיָא, צִיפָּן – ציפה את פרשיות התפילין בבתים של זָהָב, אוֹ שְׁטָלָהּ [־עשה טלאי] עֲלֵיהֶן, כלומר, שחיפה אותן בעוֹר שֶׁל בְּהֵמָה טְמֵאָה, והיינו, שעשה את בתי התפילין מעור בהמה טמאה, פְּסוּלוֹת, ואם חיפן בעוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה, כְּשֵׁרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עִיְּבָן לעורות לְשֵׁמָן – לשם תפילין, משום שהזמנה אינה כלום, ולכן אינה מעכבת. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אַף אִם חיפן בעוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה, פְּסוּלוֹת, עַד שֶׁיְּעַבְּדוּ לְשֵׁמָן – לשם תפילין, משום שהזמנה מועילה, ולכן מעכבת.

התבאר, שנחלקו אביי ורבא אם בגד שנארג למת אחר מיתתו נאסר, או רק אם השתמשו בו, אך אם נארג מחיים לפי כולם אינו נאסר. הגמרא מברר אם יש בזה נפקא מינה למעשה: אָמַר לֵיהּ רַבִינָא לְרָבָא, מִי אִיכָּא דִּיכְתָא דְּרָמוּ בֵּיהּ מֵת וְאָרְגִי בֵּגֶד לַמֵּת – וכי יש מקום שהמת מוטל לפניהם ורק אז אורגים עבורו בגד, הרי מוטל הוא בבזיון בזמן האריגה, ונמצא שנחלקתם בדבר שאינו במציאות. אָמַר לֵיהּ רבא לרבינא, אִין – כן, בְּגוֹן שָׁכְבֵי דְּהַרְפַּנְיָא – המתים שבהרפניא, שהיו עניים, ורק במותם אספו כסף לקבורתם, ואורגים להם בגד קלוש, ובזה נחלקנו אם נאסר באריגה או רק בשימוש המת.

דָּרֵשׁ מָרִימָר, הִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ דְּאַבָּיֵי שבגד שהוזמן למת אסור בהנאה. וְרַבָּנַן אָמְרִי, הִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ דְּרָבָא שאינו נאסר אלא אם השתמשו בו. מסיקה הגמרא, וְהִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ דְּרָבָא – ההלכה כרבא.

אגב ששנינו (לעיל מו.) ששונה דין הרוגי בית דין משאר מתים לענין אבילות וקבורה, מביאה הגמרא ברייתא המבארת דין ירושתם, והחילוק שבינם לבין הרוגי מלכות: תָּנוּ רַבָּנַן, הֲרוּגֵי מַלְכוּת – שהרגם המלך מחמת שמרדו בו, נִכְסֵיהֶן נמסרים לְמֶלֶךְ, הֲרוּגֵי בֵית דִּין נִכְסֵיהֶן נמסרים לְיוֹרְשֵׁיהֶן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף הֲרוּגֵי מַלְכוּת נִכְסֵיהֶן נמסרים לְיוֹרְשֵׁיהֶן.

אָמְרוּ לֵיהּ חכמים לְרַבִּי יְהוּדָה, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (מלכים א׳ כא יח), 'הֲנָה כְּבֶרֶם נָבוֹת אֲשֶׁר יָרַד שָׁם לְרִשְׁתּוֹ', ולא כתוב שגוזלו, הרי שכיון שהגרם מחמת שקילל את המלך, ירש המלך את נכסיו. אָמַר לָהֶן, נבות יהודה, נבות בֶּן אֲחִי אָבִיו של אחאב הָיָה, וְרָאוּי לְיוֹרְשׁוֹ הָיָה, ולא מדין הרוגי מלכות.

שוב הקשו לו חכמים: וַהֲלֹא הַרְבֵּה בָּנִים הָיוּ לוֹ לנבות, ומדוע בן דודו ירש אותו. אָמַר לָהֶן, אוֹתוֹ וְאֶת בָּנָיו הָרַג, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב׳ ט כו) 'אִם לֹא אֶת דְּמֵי נָבוֹת וְאֶת דְּמֵי בָנָיו רָאִיתִי'.

שואלת הגמרא: וְרַבָּנַן שהקשו מדוע לא ירשוהו בניו, איך יפרשו פסוק זה. מתרצת הגמרא: הַהוּא – הפסוק הזה כוונתו לַבָּנִים הָרְאוּיִן לָצֵאת מֵהֶנּוּ אילו לא נהרג, אבל בניו שכבר נולדו לא נהרגו.

שואלת הגמרא: בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר [־רבי יהודה], שֶׁנִּכְסֵיהֶן לַמֶּלֶךְ, הַיְינוּ דִּכְתִיב (מלכים א׳ כא יג) 'בְּרֹךְ נָבוֹת אֱלֹהִים וָמֶלֶךְ', שכיון שרצו לרשת את שדהו, העלילו עליו גם שקילל את המלך, ונידון כמורד במלכות שנכסיו למלך, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר [־חכמים], שֶׁנִּכְסֵיהֶן לַיּוֹרְשִׁין, לָמָּה לִי לומר גם 'וָמֶלֶךְ'. משיבה הגמרא בקושיא: וּלְמַעֲמֵיךְ – לסברתך שהעידו שקילל את המלך כדי שידון כמורד במלכות, 'אֱלֹהִים' לָמָּה לִי – למה אמרו שבירך את ה', הלא די בכך שקילל את המלך כדי לזכות בנכסיו. אֶלָּא על כרחך אמרו זאת כדי לְאַפּוּשֵׁי רֵיתְחָא – להרבות את כעס הדיינים עליו, כדי שלא ירננו שאחאב הרגו כדי לקבל את שדהו, הָכָא נַמִּי – אף לחכמים, העידו שקילל את המלך כדי לְאַפּוּשֵׁי רֵיתְחָא – להרבות את כעס הדיינים עליו, ולא יחשדום בעדות שקר.

שואלת הגמרא: בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר [־רבי יהודה], שֶׁנִּכְסֵיהֶן לַמֶּלֶךְ, הַיְינוּ דִּכְתִיב (מלכים א׳ ב כח) 'וַיָּנָס יוֹאָב אֶל אֹהֶל ה' וַיַּחֲזֵק בְּקַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ', וּכְתִיב (שם ל), 'וַיֹּאמֶר לֹא (אצא) כִּי פֹה אָמוּת', שלא רצה להיות נידון על שמרד במלכות, כדי שלא יהיו נכסיו למלך, אלא ברוצח על ידי הסנהדרין, כדי שיהיו נכסיו ליורשיו, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר [־רבנן], שֶׁנִּכְסֵיהֶן לַיּוֹרְשִׁין, מַאי נַפְקָא לֵיהּ מִינָּהּ – מה ההבדל עבורו על ידי מי ימות. מתרצת הגמרא: היה הבדל בזה לְחַיֵּי שָׁעָה, שעד שישיב בניהו לשלמה את דבריו וישיב מה לעשות עמו, יחיה.

אגב שהובא מעשה יואב, הגמרא מבארת אותו על פי הפסוקים שם: נאמר בהמשך הפסוק (מלכים א׳ ב ל), 'וַיָּשָׁב בְּנָיָהוּ אֶת הַמֶּלֶךְ דָּבָר לֵאמֹר, כֹּה דִּבֶּר יוֹאָב וְכֹה עָנָנִי', משמע שאמר וענה יואב דברים רבים, אך בפסוק כתוב רק שאמר שמעדיף למות לידי המזבח. ומבארת הגמרא, כך אָמַר לֵיהּ יואב לבניהו, וַיֹּאמֶר אֵימָא לֵיהּ – לך אמור לשלמה המלך, תַּרְתֵּי לָא תַּעֲבִיד בַּהֲאי נַבְרָא – אל תעשה לי שני עונשים, אִי קְטָלִית לֵיהּ כַּבְּיוֹל לְטוּתֵיהּ דְּלַטְיָיהּ אֲבוּךְ – אם אתה הורג אותי, קבל על עצמך את הקללות שקיללני דוד אביך, וְאִי לָא תקבל על עצמך את הקללות, שָׁבְקֵיהּ דְּלֵיקוֹ בְּלַטְוותֵיהּ דְּלַטְיָיהּ אֲבוּךְ – הניחני שאעמוד עם הקללות של אביך, ואל תמיתני.

נאמר בהמשך המעשה (שם לא): 'וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ עֲשֵׂה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר וּפְגַע בּוֹ וּקְבָרְתּוֹ', שהסכים שלמה לקבל את הקללות. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, כָּל קְלָלוֹת שֶׁקִּילֵּל דָּוִד אֶת יוֹאָב, נִתְקַיְּימוּ בְּזַרְעוֹ שֶׁל דָּוִד, מפני שקיבלן שלמה על עצמו, שדוד קילל את יואב (שמואל ב׳ ג כט), 'אַל יִכָּרֵת מִבֵּית יוֹאָב זָב, וּמְצֹרָע, וּמַחֲזִיק בַּפֶּלֶךְ, וְנוֹפֵל בַּחֶרֶב, וַחֹסֵר לָחֶם', וכל זה התקיים בזרעו.

ומבאר: קללו שיהא בביתו 'זָב', והתקיים, מֵרְחַבְעָם בן שלמה, דִּכְתִיב (מלכים א׳ יב יח), 'וְהַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם הִתְאַמֵּץ לַעֲלוֹת בַּמֶּרְכָּבָה לָנוּס יְרוּשָׁלָיִם', ודורשים בגזירה שוה שמרכבה הכוונה זיבה, נאמר כאן 'בַּמֶּרְכָּבָה', וּכְתִיב (ויקרא טו ט), 'וְכָל הַמֶּרְכָּב אֲשֶׁר יִרְכַּב עָלָיו הַזָּב יִטְמָא'.

קללו שיהא בביתו 'מְצֹרָע', והתקיים מָעוּזִּיָּהוּ בן אמציה, דִּכְתִיב (דברי הימים ב׳ כו טז), 'וּכְחָזְקָתוֹ גָּבְהָה לִבּוֹ עַד לְהַשְׁחִית, וַיִּמְעַל בַּה' אֱלֹהָיו, וַיָּבֹא אֶל הֵיכַל ה' לְהַקְטִיר עַל מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת', וּכְתִיב כשמחזו בו הכהנים מלהקטיר (שם כו יט), 'וְהִצָּרַעַת זָרְחָה בְּמִצְחוֹ'.

קללו שיהא בביתו 'מַחֲזִיק בַּפֶּלֶךְ' – הולך על משענתו מחמת חולי הרגלים, והתקיים מָאָבָא בן אֲבִיָּם, דִּכְתִיב (מלכים א׳ טו כג), 'רַק לְעֵת זִקְנָתוֹ חָלָה אֶת רַגְלָיו', וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, שֶׁאֲחָזוֹ ברגליו חולי הנקרא פּוֹדַגְרָא. אָמַר לֵיהּ מַר זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן לְרַב נַחְמָן, הֵיכִי דָּמֵי מה הוא החולי הזה. אָמַר לֵיהּ רב נחמן למר זוטרא בנו, הַכאבה הינו כְּמַחַט בְּבָשָׂר הַחַי. שואלת הגמרא: מְנָא [־מהיכן] יָדַע זאת רב נחמן. משיבה הגמרא: אִי בָּעֵית אֵימָא – אם תרצה אמור, מֵיחַשׁ הָוֶה חֲיִישׁ בֵּיהּ – הוא חלה בכך. וְאִי בָּעֵית אֵימָא, מַרְגְּיָה הָוֶה נָמֵיר לָהּ – כך קיבל מרבו. וְאִיבָּעֵית אֵימָא, משמים גילו לו זאת, כְּכתוב (תהילים כה יד), 'סוֹד ה' לִירֵאָיו וּבְרִיתוֹ לְהוֹדִיעָם'.

המשך בעמוד כב

המשך ביאור למסכת סנהדרין ליום שבת קודש עמ' ב

קללו שיהא בביתו 'נוֹפֶל בַּחֶרֶב', והתקיים מֵיאֲשַׁיָּהוּ בן אמון, דִּכְתִיב (דברי הימים ב' לה כג), 'וַיּוֹרוּ (המורים) [הַיֹּרִים] לַמֶּלֶךְ יֹאשִׁיָּהוּ', וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, שירו בו הרבה חיצים עד שֶׁעָשׂוּ כָּל גּוּפוֹ מנוקב כְּכְבָרָה שמסננים בה תבואה, שכולה נקבים נקבים.

קללו שיהא בביתו 'וַחֲסַר לָחֶם', והתקיים מִיְּכָנְיָה בן יהויקים, דִּכְתִיב (מלכים ב' כה ל), 'וַאֲרוּחָתוֹ אֲרוּחַת תָּמִיד נִתְּנָה לוֹ', שקיבל מאויל מרודך מאכלו כל יום, ולא היה לו משלו.

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, הַיְינוּ דְּאָמְרִי אינְשֵׁי – זה מה שרגילים אנשים לומר,